УДК 328.184 351 316.77
DOI https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-10

І. В. Гаєвський
начальник управління – старший державний інспектор
з охорони навколишнього природного середовища
Управління державного екологічного нагляду (контролю)
у Київській області Державної екологічної інспекції
Столичного округу

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК ЗАСІБ ПЕРЕХОДУ ДО ЕКОЛОГІЧНО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Несталість глобального світу, низка деструктивних проявів, пов'язаних із глобалізацією, падіння показників соціально-економічного, політичного розвитку актуалізують пошук методологічної та інструментальної бази переходу до сталого розвитку. Однією з таких баз є екологічна політика держави, покликана вирішити комплекс екологічних проблем, які безпосередньо й опосередковано пронизують усі сфери людської життєдіяльності. Це ставить питання про екологічну оптимізацію життєдіяльності та розвитку сучасних держав як альтернативу переходу до сталого розвитку у формі розроблення та реалізації результативної екологічної політики на локальному й глобальному рівнях. Метою статті є здійснення аналізу екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку в контексті сучасних дослідницьких підходів. Досягнення цієї мети обумовлює вирішення відповідних завдань, зокрема обґрунтування методологічного й технологічного потенціалу екологічної політики щодо вирішення актуальних екологічних проблем розвитку людства та забезпечення екологічної безпеки, верифікацію критеріїв та технологічних передумов, які забезпечують перехід до екологічно сталого розвитку.

Запропонований контекст розуміння екологічної політики як засобу переходу до сталого розвитку зумовлює доцільність детального аналізу її змісту, включаючи загальноконтекстний та внутрішньо методологічний ряд. У такий спосіб, щоби стримати відповідні виклики декларативності екологічної політики, екологічна політика має бути побудована з дотриманням певних технологічних вимог, серед яких слід назвати наявність чітко визначених цілей переходу до сталого розвитку, належне ресурсне забезпечення, прогнозовані результати досягнення показників екологічно сталого розвитку, чітко визначену соціальну та економічну вартість результатів у сфері екологічного розвитку держави.

Здійснений аналіз екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку дав змогу обґрунтувати доцільність її запровадження з використанням цієї функціональної формули, охарактеризувати її методологічний та технологічний потенціал щодо вирішення актуальних екологічних проблем розвитку людства та забезпечення екологічної безпеки, навести основні особливості сучасного екологічного розвитку, а також ідентифікувати структурно-функціональну роль екологічної політики держави, яка дає змогу розуміти під нею інструментальну матрицю, що забезпечує поступальний розвиток цивілізації та стабільної життєдіяльності людства, визначає екологічні параметри, верифікативні критерії та технологічні передумови, які забезпечують перехід до екологічно сталого розвитку.

Ключові слова: *екологічні пріоритети, сталий розвиток, екологічна безпека, екологічні загрози, розвиток цивілізації.*

Постановка проблеми. Несталість глобального світу, низка деструктивних проявів, пов'язаних із глобалізацією та міжнародною міграцією, падіння показників соціально-економічного, політичного розвитку актуалізують пошук методологічної та інструментальної бази переходу до сталого розвитку. Однією з таких баз є екологічна політика держави, покликана вирішити комплекс екологічних проблем, які безпосередньо й опосередковано пронизують усі сфери людської життєдіяльності. Це ставить питання про екологічну оптимізацію життєдіяльності та розвитку сучасних держав як альтернативу переходу до сталого розвитку у формі розроблення та реалізації результативної екологічної політики на локальному й глобальному рівнях.

В межах сучасних дослідницьких підходів, спрямованих на конкретизацію екологічної полі-

© Гаєвський І. В., 2019

тики держави, особливої ваги набуває детермінація екологічної політики як засобу переходу держави до сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В межах сучасної науки існує значна кількість концепцій щодо ідентифікації екологічної політики держави. Різним аспектам екологічної політики присвячені роботи низки вчених, таких як Дж. Робертс, Н. Єрмолов, М. Копилов, В. Смишляєв, І. Сосунова, що склали науково-теоретичне підґрунтя статті.

Метою статті є здійснення аналізу екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку в контексті сучасних дослідницьких підходів. Досягнення мети обумовлює вирішення відповідних завдань, таких як обґрунтування методологічного й технологічного потенціалу екологічної політики щодо вирішення актуальних екологічних проблем розвитку людства та забезпечення екологічної безпеки, верифікація критеріїв та технологічних передумов, які забезпечують перехід до екологічно сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Приводячи до загальнопланетарних змін клімату, глобальні екологічні проблеми провокують зростання природних катаклізмів та стихійних лих, в результаті чого, згідно з даними ООН, природні екосистеми зруйновані на 63% суші планети Земля, кількість постраждалих від природних катаклізмів зросла зі 147 мільйонів людей у 1980 році до 2 мільярдів 121 мільйона людей на початок XXI ст., зафіксовано швидкість вимирання біологічних видів, оскудіння генетичного багатства планети в тисячу разів більше, ніж за останні 65 мільйонів історії Землі [1, с. 311]. З огляду на це збереження та забезпечення сталого функціонування сучасного суспільства, потребуючи реалізації ефективної екологічної політики держави, допомагає вирішувати широкий комплекс сукупних домінуючих проблем. Підтверджуючи стратегічно-ресурсну роль екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку, Дж. Робертс навів аргументацію на користь її розроблення, виходячи з того, що «якщо повітрям не можна дихати, воду не можна пити, а їжу не можна їсти, то всі соціальні проблеми втрачають свій зміст» [2, с. 44]. Це свідчить про те, що визначальним фактором стабільної життєдіяльності людства на початку XXI ст. є артикульоване вирішення екологічних проблем, які лежать в площині нинішнього етапу розвитку суспільства, який враховує певні особливості. До таких особливостей вчений безпосередньо відносить:

– об'єктивний перехід відносин суспільства й природи в небезпечну фазу, коли задоволення життєвих потреб соціуму шляхом фронтальної атаки на природу викликало в ній такі зміни, які становлять потенційну загрозу існуванню людини як біологічного виду;

– обумовлення екологічно небезпечними діями людини на природу запровадження соціальних механізмів, які забезпечують управління економічною, військовою та іншими сферами діяльності суспільства, тобто тих механізмів, поза якими існування сучасної людини неможливе;

– розгляд соціального й природного аспектів життя людини в нерозривній єдності [2, с. 50].

Врахування саме цих особливостей сучасного етапу розвитку людства, які детерміновано впливають на ідентифікацію структурно-функціональної ролі екологічної політики держави, дає змогу розуміти під нею інструментальну матрицю, яка забезпечує поступальний розвиток цивілізації й стабільної життєдіяльності суспільства.

Запропонований нами контекст розуміння екологічної політики як засобу переходу до сталого розвитку зумовлює доцільність детального аналізу її змісту, включаючи загальноконтекстний та внутрішньометодологічний ряд. З огляду на загальний контекст розуміння екологічної політики як засобу переходу до екологічно сталого розвитку йдеться про діяльність державних та недержавних акторів, яка спрямована на забезпечення екологічної безпеки, раціоналізацію природокористування та гармонізацію взаємодії суспільства та природи [3, с. 69]. У найбільш розгорненому вигляді В. Смишляєв обґрунтував доцільність ідентифікації екологічної політики держави шляхом запровадження відповідних політичних інструментів. Виходячи з цього, вчений запропонував багатоваріантну структуру визначення змісту екологічної політики як засобу переходу до екологічно сталого розвитку, відповідно до чого під нею розуміються інвайронментальний компонент політичного процесу; специфічна сфера політичних дій державних та недержавних акторів із забезпечення екологічної безпеки за допомогою зусиль захисту (охорони) навколишнього середовища, екооптимізації (раціоналізації) природокористування, екологізації життєдіяльності індивідів, суспільства, держави та світового співтовариства загалом (зокрема, через здійснення

екопропаганди, активізацію екоосвіти); інвайронменталізуючий вплив на суспільну свідомість з боку масмедіа та вирішення екологічно актуальних питань за допомогою політичних, правових, силових, економічних, соціальних, інформаційних ресурсів та засобів, якими володіє відповідна політична система [4, с. 192]. З огляду на такий контекстний ряд розуміння функціонального призначення екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку під нею доцільно розуміти інструментальну політику раціоналізації природокористування, покликану оптимізувати середовище існування об'єктивного світу (природного та штучного, тобто створеного людиною), що є єдиним соціально-природним комплексом, який забезпечує оптимізацію екосистеми.

В контексті ідентифікації екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку значний інтерес має концепція І. Сосунової та А. Парфілова, які під нею запропонували розуміти систему специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, яких вживає держава задля управління екологічною ситуацією та забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території країни [5, с. 55]. Отже, стратегічною метою екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку є забезпечення гармонійного, динамічно-збалансованого розвитку економіки суспільства та природи. Щоби забезпечити відповідну результативність переходу до екологічно сталого розвитку, держава має реалізовувати свій функціональний потенціал, спираючись виключно на інтереси громадян, відповідно до яких артикулюється зміна актуальних екологічних проблем, на вирішення яких вона має бути методологічно спрямована. Щодо цього експертами Світового банку визначено найбільш актуальні екологічні проблеми, які потребують запровадження результативної екологічної політики й від вирішення яких залежить екологічно сталий розвиток. До таких проблем у загальнопланетарному масштабі вони відносять якість питної води (60–70% експертів), кліматичні особливості року (30–40%), безпеку продуктів харчування (50–55%), санітарний стан районів проживання (40–45%), стан водних ресурсів (ріки, озера) (60–65%), забруднення повітря (65–70%), забруднення ґрунту (55–60%), підвищений рівень шуму (30–45%), естетичний стан навколишнього середовища місця проживання (40–50%) [6].

Здійснюючи аналіз екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку, вважаємо, що доцільно окрему увагу приділити розгляду специфічних вимог, які висуваються до її функціонування в сучасних умовах суспільного розвитку. Тут йдеться про перетворення екології на предмет національної ідеї та реалізацію публічної політики держави. Це свідчить про те, що вирішення екологічних проблем здатне забезпечити перехід екологічно сталого розвитку, який М. Карпілов характеризує як керований, прискорений розвиток, який забезпечує зміну та оновлення всіх сфер суспільного життя, приводячи їх до бажаної відповідності якісно вибраним зразкам екологічного добробуту [7, с. 304]. У такий спосіб результативна екологічна політика держава спроможна створити цивілізаційний субпростір, який протистоїть певному розколу між природним та соціальним, знімає гностичні суперечності певних інституційних змін, які не допомагають досягненню екологічно сталого розвитку. У такий спосіб, щоби стримати відповідні виклики декларативності екологічної політики, які не приводять до екологічно сталого розвитку, вона має бути побудована з дотриманням певних технологічних вимог, серед яких слід назвати наявність чітко визначених цілей переходу до сталого розвитку, належне ресурсне забезпечення (кадрове та матеріальне), прогнозовані результати досягнення показників екологічно сталого розвитку, чітко визначену соціальну й економічну вартість результатів у сфері екологічного розвитку держави.

Аналізуючи екологічну політику держави в контексті її інструментального потенціалу щодо забезпечення переходу до сталого розвитку, особливу увагу приділяємо класифікації її основних аспектів, якими вона має володіти, щоби забезпечити можливість такого переходу. До таких аспектів М. Єрмолов запропонував віднести дефініціальні характеристики її сутності; характеристики її провідних та супутніх інститутів, стратегій та технологій; дослідження її акторів (державних, недержавних, міжнародних, які перш за все спеціалізуються на управлінні процесом вирішення екопроблем) та об'єктів; компаративні характеристики рівнів екологічної політики (від локального до глобального) [8, с. 77]. На підставі ідентифікації цих аспектів можна розробити стратегічні соціально-економічні пріоритети сучасної екологічної політики, які визначитимуть технологічні параметри реалізації ефективної екополітики. Отже, основним

технологічним завдання сучасної постмодерної держави у сфері формування та реалізації екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку є запровадження політико-стратегічних пріоритетів, які б слугували передусім забезпеченню належного рівня її екологічної безпеки. До таких пріоритетів у межах цієї дослідницької конструкції належать, по-перше, конструктивний співрозвиток (коеволюція) соціо- та біосфери в режимі стійкості та соціально-економічного прогресу на базі раціонального природокористування, адекватного асиміляційним та рекреаційним можливостям навколишнього природного середовища; по-друге, стан захищеності соціо-, техно- й біосфери від зовнішніх та внутрішніх антропо-, техно- та екологенних загроз, небезпек, факторів і ризиків, що забезпечується та підтримується за допомогою здійснення ефективної екологічної політики, а також конструктивними спільними діями державних (міждержавних) та соціальних (зокрема, міжнародних) інститутів та рухів екологічної, політичної та іншої спрямованості [8, с. 79].

Важливу роль у контексті реалізації екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку відіграють інститути громадянського суспільства. Щодо цього Б. Дженкер вказав на проекологічну коаліцію, яка забезпечує реалізацію екологічної політики держави, складовими якої є неурядові організацій громадянського суспільства; преса, оскільки вона виражає інтереси екологічно стурбованого населення; органи державної влади; представники верств професійної інтелігенції; екологічні активісти; група експертів як традиційне екологічне лобі [9, с. 177]. Отже, цілісність реалізації екологічної політики держави як засобу переходу до екологічно сталого розвитку передбачає виконання певних технологічних кроків, які мають бути відображені в концепції екологічної політики у формі конкретних розділів, таких як інструменти екологічного управління; промислове забруднення довкілля; екологічні аспекти природокористування; здоров'я й навколишнє середовище; біологічне різноманіття [9].

Висновки і пропозиції. Таким чином, здійснений аналіз екологічної політики держави як засобу переходу до сталого розвитку дав змогу обґрунтувати доцільність її запровадження з використанням цієї функціональної формули. Охарактеризовано її методологічний та технологічний потенціал щодо вирішення актуальних екологічних проблем розвитку людства та забезпечення екологічної безпеки, наведено основні особливості сучасного екологічного розвитку та ідентифікацію структурно-функціональної ролі екологічної політики держави, яка дає змогу розуміти під нею інструментальну матрицю, що забезпечує поступальний розвиток цивілізації та стабільної життєдіяльності людства, визначено екологічні параметри, верифікативні критерії та технологічні передумови, які забезпечують перехід до екологічно сталого розвитку.

Список використаної літератури:

1. Будущее, которого мы хотим (The Future We Want) : материалы саммита. Москва, 2018. 489 с.
2. Roberts J. Environmental policy. Routledge introductions to environment series. 2014. 611 p.
3. Сосунова И. Экология предметного мира: концептуальные основы и социальная практика. Москва, 2014. 311 с.
4. Смышляев В. Экологическая политика как инвайронментальный компонент политического процесса. Вестник Воронежского государственного университета. Серия: История. Политология. Социология. 2018. № 2. С. 191–193.
5. Сосунова И., Панфилов А. Государственная экологическая политика: узловые проблемы формирования. Социально-политический журнал. 2017. № 6. С. 49–58.
6. Tereshina M., Tambovceva T. Tools of Ecological Policy in Different Countries. Economic science for rural development : 10th International Scientific Conference (April 23–24, 2009). Jelgava, 2019. No. 19.
7. Копылов М., Мохамед С., Копылов С. Как формировалась функция управления ООН в области охраны окружающей среды. Вестник РУДН. Серия «Юридические науки». 2013. № 4. С. 302–308.
8. Ермолов Н., Терешина М., Морозова Е. Экологическая политика в современном мире : монография. Краснодар : Перспективы образования, 2019. 188 с.
9. Jancar B. Environmental Management in the Soviet Union and Yugoslavia. Durham, 2017. 489 p.

Gaievskyi I. V. The environmental policy of the state as a means of the transition to environmentally sustainable development

The instability of the global world, a number of destructive manifestations related to globalization, the fall in socio-economic and political development indicators make relevant the search for a methodological and instrumental basis for the transition to sustainable development. One of such bases is the environmental policy of the state, designed to solve a set of environmental problems that directly and indirectly permeate all spheres of human life. This raises the issue of environmental optimization of the life and development of modern states as an alternative to the transition to sustainable development in the form of the development and implementation of effective environmental policy at the local and global levels. The purpose of this article is to analyze the state's environmental policy as a means of transitioning to sustainable development in the context of current research approaches. Achieving this goal leads to the solution of relevant tasks, including: justification of the methodological and technological potential of environmental policy in terms of solving current environmental problems of human development and ensuring environmental safety, verification of criteria and technological preconditions that ensure the transition to environmentally sustainable development.

The proposed context for understanding environmental policy as a means of transition to sustainable development makes it efficient to analyze its content in detail, including a contextual and intra-methodological series. In order to meet the relevant challenges of declarative environmental policy that do not lead to environmentally sustainable development, environmental policy must be tailored with observance of certain technological requirements, including: clearly defined goals for the transition to sustainable development; adequate resources; projected results of achievement of indicators of environmentally sustainable development; clearly defined social and economic value of the results in the field of environmental development of the state.

The conducted analysis of the state's environmental policy as a means of transition to sustainable development made it possible to substantiate the feasibility of its implementation, using this functional formula, to characterize its methodological and technological potential in terms of solving urgent environmental problems of human development, and to cite the main features of modern ecological development and environmental structural and functional role of environmental policy of the state, which allows to understand the instrumental under it a matrix that ensures the progressive development of civilization and the stable vitality of mankind, to determine environmental parameters, verification criteria and technological preconditions that ensure the transition to environmentally sustainable development.

Key words: *environmental priorities, sustainable development, environmental security, environmental threats, civilization development.*